

ЧАСОВИЙ ФАКТОР У ЖИТТЄОРГАНІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Клименко Ю. О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
julundija@gmail.com

Успішність людини в житті, її психологічний добробут у більшості випадків залежать від того, як вона зорганізовує своє життя, чи вміє керувати власним часом, використовувати його для саморозвитку, самовдосконалення. Час є важливим фактором орієнтації людини в світі, її самореалізації в соціумі, ефективного функціонування в життєвому просторі. У становленні та розвитку особистості часовий фактор є невід'ємним елементом; є одним із проявів регуляційних можливостей людини протягом усього онтогенезу. Водночас для особистості час є мірою інтенсивності її діяльності: будь-яка сфера життя чи діяльності існує в межах часового фактору, який виявляється в плануванні та структуруванні життєвих цілей, планів. Уміння планувати, зорганізовувати час можна вважати однією з умов не просто адаптації, а й оптимізації часового існування людини [1; 2; 4; 5; 6; 7].

Особливості проживання часу людиною полягають у сприйнятті його як повільного чи швидкоплинного, плавного чи стрибкоподібного, стисненого чи розтягнутого. Ставлення до часу визначає певну самоактуалізацію в ньому, яка доповнюється часовою спрямованістю індивіда. Час є одним із факторів формування індивідуального стилю діяльності, системотворчим чинником функціональної структури діяльності, який відіграє регуляторну та інтегративну функції в її організації та ефективному функціонуванні.

Ставлення до часу відіграє важливу роль при виборі людиною стратегій життя та поведінки, визначає її психічну рівновагу та діяльну активність. Чим більш розвинені часові здібності, що проявляються в ефективних часових стратегіях, тим вищий рівень розвитку особистості [1; 2].

Розглядаючи час як системотворчий фактор цілісного психічного складу особистості, який представлений у динаміці всіх її підструктур та компонентів, у регуляції самосвідомості, науковці вважають що, часовий фактор є основним компонентом розвитку особистості в онтогенезі [1; 2; 4; 7].

Об'єктивне розкриття закономірностей розвитку психіки людини і розуміння особливостей організації її поведінки та діяльності має важливе значення в процесі її виховання. Зокрема, велику роль у багатьох випадках нашого повсякденного життя відіграє пізнання сутності суб'єктивного сприйняття та відображення часу. Слідом за О. В. Полуніним [6] ми розглядаємо його як форму психічної адаптації, як один із потужних засобів структурування людського життя, припускаючи, що сприйняття часу

особистістю відіграє роль своєрідного показника її вміння вибудовувати адекватні взаємини у суспільстві, регулювати власну поведінку.

Значна кількість науковців [1; 2; 4; 5 та ін.] єдина в міркуванні, що однією з функцій суб'єктивного часу є регулятивна, яка забезпечує більш «... адекватне визначення особистістю своїх можливостей...», внаслідок чого «... особистість здійснює вибір адекватного (зовнішнім і внутрішнім запитам) способу діяльності (в спілкуванні, в способі життя)» [1]. Це твердження К. О. Абульханової та споріднені йому думки інших дослідників слугують підставою для пошуку корелятивних зв'язків між проблемою сприйняття часу та поведінковими проблемами, зокрема, агресивними проявами.

Концепція хронотопічної та соціально-психологічної детермінації розвитку особистості в онтогенезі розглядається нами як методологічна засада поєднання проблем вивчення специфіки сприйняття часу підлітками та особливостей їхньої агресивної поведінки. Значущою психолого-педагогічною проблемою є з'ясування можливості розвитку системи якостей, пов'язаних із адекватним сприйняттям часу та часовою самоорганізацією. Аналіз наукових підходів демонструє однаковість дослідників щодо думки, що ці якості не є стабільними і можуть піддаватися корекції під впливом певних умов [2; 3].

При дослідженні регулятивної функції часового фактора, з нашого погляду, особливий інтерес становить специфіка сприйняття часу такою соціальною категорією, як підлітки, що мають очевидні поведінкові порушення, зокрема, для яких характерні різноманітні прояви агресивної поведінки.

Припущення про регулятивну властивість адекватного часового сприйняття підтверджується його науково доведеними зв'язками з процесами гальмування та збудження, що мають безпосереднє відношення до агресивної поведінки, виступають її біопсихічним підґрунтям. Так, у дослідженні С. Г. Геллерштейна [3] та ін. зазначено, що певна схильність до рівномірності психічних процесів та рухів є запорукою у точності оцінювання часових інтервалів. Прискорення суб'єктивного часу стосовно об'єктивного пов'язане з домінуванням процесів збудження, а відносно уповільнення суб'єктивного часу – з домінуванням гальмівних процесів.

Отже, можна припустити, що індивідуальні відхилення у швидкості процесів гальмування, що можуть зумовлювати специфіку агресивної поведінки, водночас спричиняють деяку часову дезорієнтацію, яка може призводити до неадекватної поведінки з точки зору її організації в часі. Якщо ж шляхом психолого-педагогічного впливу на особистість ми коригуємо індивідуальне часове сприйняття, ймовірно, що цей вплив повинен водночас сприяти стабілізації психоемоційного стану і, як наслідок, зниженню інтенсивності агресивних проявів.

Тісний взаємозв'язок часового сприйняття з психічними проявами, відзначений у дослідженнях, дає підстави міркувати про його можливості щодо регуляторного впливу на психіку. Зокрема це стосується проблеми регулювання надмірної агресивності у підлітків.

Аналіз теоретичних викладок дає змогу припустити, що існує об'єктивний взаємозв'язок між агресивністю як своєрідним емоційним проявом особистості та сприйняттям часу як одним із способів її адаптації у соціумі: адже, з погляду К. О. Абульханової [1], організація часу – це оптимальне співвіднесення різних етапів, періодів життя, встановлення оптимальної для особистості послідовності життєвих подій; це одна з умов розвитку особистості, реалізації її завдань.

У дослідженні О. В. Полуніна [6] також зазначено, що час є формою психічної адаптації, яка полягає у співвіднесенні внутрішньої та зовнішньої змінностей психіки і являє собою базисний елемент (метафізичну складову) концептуальної системи, на якій будується сприйняття світу і, як наслідок, регулюється поведінка. Таким чином, зі сприйняттям часу тісно пов'язані поведінкові прояви, що виступають критеріями сформованості загальної адаптованості особистості в об'єктивно і суб'єктивно детермінованому середовищі життя. Можна припустити, що вплив агресивності на сприйняття часу відображає біопсихічний аспект цього взаємозв'язку, а вплив сприйняття часу на агресивність – його соціально-психологічний аспект.

Таким чином, характерною рисою підліткової агресивності можемо вважати її зумовленість чинниками, що впливають з недостатності регулятивного досвіду, зокрема, в контексті часової самоорганізації.

Наявність взаємозв'язку визначає ймовірність коригування агресивності через підвищення рівня сформованості загальної адаптованості особистості, причому вищою мірою цієї сформованості ми розглядаємо компетентність. У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» визначається як спроможність кваліфіковано діяти у певних умовах, виконувати завдання або роботу; компетентність розглядається як особистісна якість, яка базується на знаннях, досвіді, здібностях і проявляється в готовності особистості до виконання певної діяльності. Таким чином, поняття «компетентність» пов'язане з діяльністю, здібністю особистості виконувати певні дії, в основі яких лежать необхідні знання, вміння та навички, що в свою чергу, може забезпечувати більш високу емоційну стабільність.

Система перелічених характеристик відображає провідну функцію часової компетентності – регулювання своєї діяльності та поведінки в часовому контексті. Це є особливо актуальним для учнів підліткового віку в яких нездатність до відповідного регулювання є вагомим чинником зростання агресивності, що є небезпечно з багатьох точок зору (соціальної, медичної, юридичної та ін.).

Під часовою компетентністю ми розуміємо інтегровану якість особистості, що включає спеціальні знання, вміння і навички, поєднанні відповідною спрямованістю, яка дозволяє здійснювати процес часової регуляції і одержувати продуктивні результати.

На основі результатів нашого експериментального дослідження було встановлено, що здібність до часової організації та планування діяльності

підлітків пов'язана з помірним рівнем агресивної поведінки та точністю сприйняття інтервалів часу. Припускаємо, що вказаний зв'язок ґрунтується на ідентичності механізмів, які активізуються у процесі організації людиною своєї життєдіяльності, у процесі сприйняття часу, при формуванні проявів агресивності.

Список використаних джерел:

1. Абульханова К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 304 с.
2. Болотова А. К. Психология организации времени: учеб. пособ. для студ. вузов / А. К. Болотова. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 254 с.
3. Геллерштейн С. Г. «Чувство времени» и скорость двигательной реакции / С. Г. Геллерштейн. – М. : Медгиз, 1958. – 148 с.
4. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – К.: Наук. думка, 1984. – 207 с.
5. Григоровская Н. Ю. Особенности осознаваемого и неосознаваемого компонентов личностной организации времени: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Григоровская Наталья Юрьевна. – М., 1999. – 167 с.
6. Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження : монографія / О. В. Полунін. – К. : Гнозис, 2011. – 360 с.
7. Wittmann M. Felt Time. The Science of How We Experience Time / M. Wittmann. – London: The MIT Press, 2017. – 167 p.